

Hrvatska popularna glazba u međunarodnom kontekstu

Lazo, Andrija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **The University of Applied Sciences Baltazar Zaprešić / Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zaprešić**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/urn:nbn:hr:129:155949>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository of the University of Applied Sciences Baltazar Zaprešić - The aim of Digital Repository is to collect and publish diploma works, dissertations, scientific and professional publications](#)

VELEUČILIŠTE
s pravom javnosti
BALTAZAR ZAPREŠIĆ
Zaprešić

Preddiplomski stručni studij
Poslovanje i upravljanje

ANDRIJA LAZO

HRVATSKA POPULARNA GLAZBA U MEĐUNARODNOM
KONTEKSTU
PREDDIPLOMSKI ZAVRŠNI RAD

Zaprešić, 2022. godine

VELEUČILIŠTE
s pravom javnosti
BALTAZAR ZAPREŠIĆ
Zaprešić

Preddiplomski stručni studij
Poslovanje i upravljanje
Usmjerenje Menadžment u kulturi

PREDDIPLOMSKI ZAVRŠNI RAD

HRVATSKA POPULARNA GLAZBA U MEĐUNARODNOM
KONTEKSTU

Mentorica:
dr. sc. Lana Domšić, prof. v. š.

Naziv kolegija:
HRVATSKA UMJETNOST U
EUROPSKOM KONTEKSTU

Student:
Andrija Lazo

JMBAG studenta:
0033068206

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
ABSTRACT.....	2
1. UVOD	3
2. POJMOVNO ODREĐENJE.....	5
2.1 KULTURA – POPULARNA KULTURA	5
2.2 GLAZBA – POPULARNA GLAZBA.....	7
2.3 FORMA POPULARNE GLAZBE	9
3. POPULARNA GLAZBA KAO POPULARNA KULTURA	10
3.1 MTV REVOLUCIJA.....	10
3.2 NOVA ERA KONZUMACIJE I DISTRIBUCIJE GLAZBE.....	12
3.3 POPULARNA GLAZBA KAO UMJETNOST I PROIZVOD.....	13
3.4 KONCERTNA AKTIVNOST – GENERATOR GLAZBENE INDUSTRIJE	16
4. PREGLED ŽANROVA POPULARNE GLAZBE.....	17
4.1 JAZZ.....	17
4.2 ROCK.....	17
4.3 BLUES	18
4.4 POP.....	19
5. POVIJESNI PREGLED POPULARNE GLAZBE U RH.....	20
5.1. RAZDOBLJE 1950-ih	20
5.2 RAZDOBLJE 1960-ih	21
5.3 RAZDOBLJE 1970-ih	23
5.4 RAZDOBLJE 1980-ih	25
5.5 RAZDOBLJE 1990-ih, TRANZICIJA U 2000-te	26
6. VALORIZACIJA HRVATSKE POPULARNE GLAZBE UNUTAR SVJETSKE POVIJESTI GLAZBE.....	29
6.1 IVO ROBIĆ	29
6.2 BAMBI MOLESTERS.....	31
6.3 TWO CELLOS	31
6.4 MAXIM MRVICA.....	32

7. ZAKLJUČAK.....	33
8. IZJAVA	34
9. POPIS LITERATURE	35
9.1 KNJIGE I ČLANCI.....	35
9.2 INTERNETSKI IZVORI.....	35
10. ŽIVOTOPIS	38

SAŽETAK

U ovom radu se istražuje fenomen popularne glazbe u globalnom smislu, razvoj i značajke hrvatske popularne glazbe te hrvatska popularna glazba u inozemnom kontekstu. Prvo poglavlje ovog rada bavi se pojmovnim određenjem kulture, popularne kulture, te glazbe i popularne glazbe koja predstavlja temelj popularne kulture u svijetu. U drugom poglavlju obrađuje se povijesni razvoj MTV televizije čija pojava označava ekspanziju popularne kulture kroz pojavu modernog video spota koji popularnu glazbu stavlja u kontekst akulturacije od strane zapadnjačkog potrošačkog društva. Ovo poglavlje postavlja tezu kontradiktornosti termina umjetnost kao proizvod. Popularnu glazbu stavlja se u perspektivu industrije, te se postavlja pitanje da li je glazba plod umjetničkog stvaralaštva ili je puka proizvodnja koja generira visoke profite. U slijedećem poglavlju predstavljeni su osnovni žanrovi popularne glazbe, faze razvoja te glavni predstavnici istih, a u četvrtom poglavlju obrađuje se povijesni pregled popularne glazbe u Hrvatskoj, na početku kao dijela bivše Jugoslavije, a potom kroz vrijeme tranzicije i osamostaljenja. Kronološki je prikazan razvoj glazbe te međunarodni utjecaj na razvoj iste. Posljednje poglavlje ovog rada bavi se valorizacijom domaće popularne glazbe kroz presjek karijera nekoliko hrvatskih umjetnika čiji značaj prelazi domaće okvire te postaje relevantan u međunarodnom okruženju.

Ključne riječi: popularna glazba, popularna kultura, hrvatska popularna glazba

CROATIAN POPULAR MUSIC IN GLOBAL PERSPECTIVE

ABSTRACT

This paper elaborates popular music characteristics and development through history, describes development of popular music in Croatia; international influence on Croatian popular music as well as popularity of Croatian music abroad.

The first chapter of this document deals with determining culture and popular culture as well as music and popular music that represents the foundation of popular culture in the world. In the second chapter the historic development of MTV is covered which labels the expansion of popular culture through the appearance of modern music videos which puts popular music into the context of acculturation from the side of the consumptive society. This chapter introduces the thesis of the contradiction between the terms art and market product. Popular music is put in the perspective of an industry and therefore the question if music is a product of artistic creation or just merely an industry that brings great profit is asked. In the next chapter the main genres, phases of development and the main representatives of music are presented. The fourth chapter brings up a historic review of popular music in Croatia in the beginning, as a part of the former Yugoslavia, and through the time of transition and independence. The development of music and the international influence on it is represented chronologically. The last chapter of this thesis covers the valorization of the popular domestic music through the careers of some Croatian musicians whose meaning surpasses the domestic regions and becomes relevant even in the international sphere.

Key words: Popular music, Popular culture, Croatian popular music

1. UVOD

Na pisanje ovog rada odlučio sam se zato što je popularna glazba dio moje svakodnevice, međutim usudio bih se reći kako je to slučaj i velikog broja ljudi u mom okruženju. Dobar dio slobodnog vremena provodim slušajući glazbu, ali ne samo slobodnog vremena obzirom da je stvaranje glazbe između ostalog i dio mog posla. Takve kreativne napore ili procese nezahvalno je staviti u kontekst rada već mi je prirodnije takav angažman nazvati pozivom, umjetnošću... Međutim, stvaranje glazbe zaista je ozbiljan posao koji rezultira proizvodom koji na tržištu traži svog kupca ili konzumenta jednako kao bilo koji produkt neke druge industrije.

U radu se služim analitičkom metodom. Dijelom parafraziram, iznosim osobna razmatranja, a dijelom navodim citate iz navedenih izvora.

Glazba je izrazito moćan oblik umjetničkog izražavanja, glazbom se može utjecati kako na pojedinca tako i na grupu ili masu, na njihove stavove i mišljenja. Popularna glazba se obraća tekstem i glazbom, tako da onaj koji receptira, slušnim aparatom dobiva podražaje koji se pretvaraju u određene poruke, koje mogu uvelike uvjetovati psiho-fizičko stanje. Glazba u datom momentu upravlja čovjekovim emocijama, ona tješi, liječi, potiče tijelo na gibanje – ples, oslobađa, relaksira, isto tako s druge strane potencijalno izaziva strastvene reakcije poput srdžbe i bunta. Tako da je neupitno kako slušanje glazbe može biti razlog dobrog, ali i lošeg raspoloženja.

Popularna kultura puno je opsežniji pojam od popularne glazbe, uključuje široku lepezu umjetničkog izražavanja, međutim popularna glazba je njen temelj, slikovito rečeno ona je glavni „glasnogovornik“ popularne kulture te kao takva određuje smjer razvoja odnosno diktira trendove u određenom vremenu. Pretpostavka postojanju i širenju svih obilježja pop kulture uvjetovana je djelovanjem masovnih medija.

U usporedbi s klasičnom glazbom, popularne i široko dostupne glazbene forme u jednom dijelu javnog mijenja vežu se i uz negativne konotacije. Tako „pop“ postaje sinonim za nekvalitetnu, žargonski rečeno „lakonotnu“ glazbu, koja ima isključivo komercijalnu svrhu, a pritom je lišena svega lijepoga i umjetnički vrijednoga. Stoga središnji dio rada propitkuje tezu koja popularnu glazbu stavlja u poslovni kontekst, proučava u kojoj mjeri popularnu kulturu možemo poistovjetiti s umjetnošću te analizira kontradiktornost veze između proizvodnje i umjetnosti odnosno kulture i biznisa što je pretpostavka popularizaciji kulture i glazbe.

Posljednja cjelina rada definira nastanak i razvoj glavnih žanrova popularne glazbe, predstavlja odlike stila, glazbenu formu te vodeće autore unutar pojedinog žanra na svjetskoj i domaćoj sceni. Nadalje kronološki je prikazan povijesni pregled hrvatske popularne glazbe od polovice 20. stoljeća do danas, a na primjerima uspješnih domaćih autora i izvođača valoriziran je njen međunarodni značaj.

Kronološkim prikazom razvoja hrvatske popularne glazbe domaća produkcija stavljena je u međunarodni kontekst kojim se određuje njena pozicija u odnosu na svjetske trendove što predstavlja i glavni cilj ovog rada. Elastičnost domaće produkcije sugerira zavisnost o zapadnoevropskim i svjetskim glazbenim krugovima, ali i sposobnost prilagodbe uz prilično skromne tehničke uvjete snimanja. Završna cjelina rada nudi odgovore na pitanja u kojoj mjeri je hrvatska glazba bila u toku zbivanja, koliki i kakav je međusoban utjecaj društva na glazbu i obrnuto, te da li je pratila trendove ili je ponekad bila čak i ispred svog vremena.

2. POJMOVNO ODREĐENJE

2.1 KULTURA – POPULARNA KULTURA

Riječ „kultura“ vuče korijen od latinske riječi „colere“ što znači uzgajati, nastaniti, štiti, poštovati. Kultura u različitim kontekstima ima različita značenja stoga ju je nemoguće egzaktno i nedvosmisleno definirati. E. B. Taylor, prvi profesor antropologije na Oxfordskom sveučilištu smatra se autorom prve znanstvene definicije kulture koji kulturu povezuje sa znanjem, vjerom, umjetnošću, moralom, zakonima i običajima.¹

Nizozemski sociolog Geert Hofstede kulturu objašnjava kao posljedicu kolektivnog programiranja uma koji ljude svrstava u kategorije, a procesom socijalizacije i interakcije uče se zajednički obrasci ponašanja, formiraju se kognitivni konstrukti na osnovu čega se identificiraju razlike između kulturnih skupina. Prema T. Parsonu kultura je skup obrazaca koji se odnose na ponašanje i proizvode ljudskog djelovanja, a mogu se naslijediti odnosno prenositi s generacije na generaciju neovisno o biološkim genima.²

Kultura je relativan pojam koji obilježava materijalno i nematerijalno (duhovno) okruženje čovjeka. Tako iz različitih teorija zaključujemo kako je kultura fluidna, neprestano se mijenja, predstavlja sve ono što je bilo, što jest i što će biti, odnosno sve ono što smo naslijedili, usvojili, istražili, te sve ono što ćemo prenijeti budućim naraštajima.

Popularna kultura kao pojam nastaje sredinom 20. stoljeća u SAD-u kao posljedica kraja Drugog svjetskog rata te naglog porasta industrije, populacije i kupovne moći. Popularna kultura termin je za širok spektar sadržaja koji je rasprostranjen i svima dostupan. Kada govorimo o dostupnosti podrazumijevamo medijsku svakodnevicu koja proklamira skup praksa i uvjerenja koja tako stječu prihvaćenost na globalnoj razini, a sve oblike kulture stavlja u kontekst komercijalnog proizvoda. Takvi sadržaji kreiraju se temeljem interakcija, povratnih informacija svojevrsnog tržišta koje osluškuje potrebe, želje, ponašanja i svakodnevne prakse iz života širokih masa. Uključuje prehrambene navike, modne preferencije, analizu konzumacije različitih oblika zabave poput glazbe, filma, književnosti, sporta, stripa, televizije te općenito masovnih odnosno popularnih medija.

U materijalnom smislu popularna kultura zajednički je nazivnik za skup opće dostupnih artefakata iz sfere industrije zabave i kulturnih proizvoda koja svoj razvoj duguje pojavi sveprisutnih, lako dostupnih tiskanih i elektroničkih medija svih vrsta.

¹Kultura. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552>

²University of Minnesota. Preuzeto s <https://carla.umn.edu/culture/definitions.html> (22.10.2022.)

Premda popularna kultura zapravo proizlazi iz kapitalističkih društvenih uređenja, a kapitalizam u svojoj srži slobodno vrijeme drži čovjekovom slabosti, ona je rezultat sustavno organiziranog načina konzumacije slobodnog vremena koje je strogo distancirano od vremena predviđenog za rad.

Put pojmu popularne kulture otvara sociološko i antropološko shvaćanje kulture, po kojem je kultura sastavni dio društva i svakog pojedinca te je ona sve ono što čini čovjekovu svakodnevicu.

Pojavom kulturalnih studija koje proučavaju društveno-političku analizu kulturoloških pojava popularna kultura najčešće se definira kao kultura radničke klase koja je u svojevrsnom sukobu kulturi vladajućih. Iz tog razloga popularnu kulturu stavljamo u kontekst narodne i masovne kulture. Kroz povijesna razdoblja taj fenomen se tumačio na različite načine, međutim popularnu kulturu obilježava svakodnevna (življena kultura) takozvani „mainstream“ ili srednjostrujaška pojava koju simbolizira razvoj društva, a popularizira medijska prisutnost. (Krnić, 2006)

2.2 GLAZBA – POPULARNA GLAZBA

Prema definiciji Hrvatske enciklopedije glazba je znanje i vještina kojom se organizira zvuk, odnosno umjetnost kombiniranja zvukova na određenim mjestima i u vremenskim intervalima. Glazba nastaje redanjem tonova u organiziranim tonskim sustavima koji variraju u odnosu na poziciju i interval. U europskom civilizacijskom krugu poznajemo različite definicije glazbe, i sve one su na istom ishodištu koje govori o sustavnom uređenju zvukova ili tonova, ali i tišine odnosno glazbenih pauza. U antičko doba neke od najpoznatijih definicija su Ptolomejeva: „glazba je sposobnost prepoznavanja razlika između visokih i niskih tonova“, te Kvintilijanova: „glazba je znanje o melosu i o onome što melosu pripada“.

Suvremene znanstvene discipline poput glazbene arheologije, etnomuzikologije i antropologije proučavaju postojanje glazbe u vremenu i prostoru mnogo izvan europskog kulturnog kruga.

Kroz povijesni razvoj glazbe dolazimo do saznanja o velikom društvenom značaju glazbe. U prapovijesti, ali dijelom i u antici glazba je svakodnevna, prisutna, životna pojava. Pratila je rad, razne vrste obreda i svečanosti. Kroz srednji vijek glazbene podloge bile su sastavni dio plemenitaških religijskih obreda u crkvi i aristokratskim palačama, ali isto tako glazba je bila važna stavka u obilježavanju obrednih i svadbenih svečanosti običnog puka na selima i u gradovima. Upravo kroz srednji vijek glazba postaje od iznimnog društvenog značaja. Tako su narodi istočnjačkih civilizacija poput Egipćana, Kineza, Indijaca, Hebreja i dr. izgradili za ono vrijeme visoko razvijene glazbene kulture i glazbu koja je za vrijeme prigodnih svečanosti bila izvođena od strane profesionalnih glazbenika. U antičkoj Grčkoj glazba je bila umjetnost koja uživa veliku važnost u odgojnim procesima. Grčki filozofi Platon, Aristotel i drugi pripisivali su glazbi snažno etičko djelovanje, a u starogrčko doba razrađen je i sustav tonskih nizova koje danas nazivamo ljestvicama.

Usporedno s drugim umjetnostima poput kiparstva, slikarstva ili arhitekture koje su vezane uz prostor, glazba ima specifičnu značajku da se odvija u vremenu. Također specifičnost glazbe je i činjenica da glazbeno djelo da bi postojalo mora se izvoditi. Bez reprodukcije glazbenika note ostaju samo notni zapis, odnosno potreban je izvođač ili posrednik između autora (skladatelja) i onih kojima je glazba namijenjena (publika).

Popularna glazba je termin kojim suvremena društva označavaju one tipove glazbe koji se smatraju paralelnim, komplementarnim pa čak i suprotstavljenim umjetničkoj i tradicionalnoj glazbi. Popularnu glazbu obilježavanju jednostavne forme, niže estetske i umjetničke vrijednosti i velika fluktuacija odnosno hiperprodukcija skladbi koje bilježe veliku slušanost na početku, ali i brzi gubitak popularnosti. Takve skladbe ciljaju široke mase slabije izoštrenih kriterija umjetničkog dojma

Popularna glazba na samim počecima nastajala je iz pjesama, plesova i melodija koje su se upotrebljavale u baladnim operama početkom 18. stoljeća, repertoarima pjevačkih ansambala,

limene glazbe, te raznih glazbenih priredbi koje su se održavale na otvorenim pozornicama tijekom 19. stoljeća. Ondašnje melodije doprle su do šireg puka posredstvom putujućih glazbenika i uličnih svirača. Tijekom tog vremena postaje jasno da uz klasičnu i tradicionalnu postoji i popularna vrsta glazbe koja do kraja stoljeća zahvaljujući novim mehaničkim i električnim izumima doživljava snažan razvoj. Novim tehnologijama poput gramofona, gramofonskih ploča, magnetnih traka dolazi do masovne pohrane, reprodukcije i distribucije popularne glazbe, a pojavom zvučnog filma i televizije taj razvoj postaje jedna sasvim nova dimenzija.

Početak 20. stoljeća javlja se termin glazbene potrošnje, odnosno konzumacija glazbe kao potrošne robe – proizvoda koji je moguće slušati u bilo koje doba dana iz udobnosti vlastitog doma. Taj period obilježava američka produkcija pjesama i mjuzikala koja se temelji na etničkoj američkoj glazbi poput irskog folklora, country glazbe, afroameričkih regtimea, jazza i bluesa, plesne glazbe, boogie-woogie, latinoamerički tango, rumba, mambo, zatim pojava francuske šansone, talijanske kancone i njemačkih šlagera. Ovo razdoblje nas uvodi u pojavu glazbenih imena koja postaju simboli novonastalog pravca u glazbi poput L. Armstrong, N.K. Cole, F. Sinatre, J. Brel, E. Piaf, Peter Alexander, Caterina Valente, D. Modugno, C. Villa, Mina i dr. Od sredine 1950-ih prvi puta se javlja „rock and roll“ kao hibridni oblik „rhythm and blues“ i „country“ glazbe koji će iznjedriti prvu globalnu zvijezdu Elvisa Presleya. Taj utjecaj poput pandemije zahvaća široke slojeve mladeži u Europi i Americi, te postaje simbol popularne glazbe i kulture 20. stoljeća. Svjetska scena popularne glazbe druge polovice 20. stoljeća svoje ishodište nalazi u rocku, podstrujama i hibridima rocka koji svoj utjecaj kanaliziraju na milijune mladih diljem svijeta. Skupine koje su obilježile epohu bile su The Beatles, Rolling Stones kao glavni predstavnici žanra, zatim Sex pistols (punk rock), Bob Dylan, J. Baez, (folk rock) i dr.³

³ Glazba. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22246>

2.3 FORMA POPULARNE GLAZBE

Spomenuto razdoblje začetka popularne glazbe određuje forme kakve su zadržane sve do današnjih dana, a glavni cilj takvog glazbenog koncepta je stvaranje „hita“. Hit na engleskom jeziku između ostalog znači pogodak što sugerira da je pogodena forma jer skladba dopire do velikog broja slušatelja. Sama riječ „popularno“ također dolazi iz engleskog jezika (popular – omiljen), te kao takva karakterizira glazbu odnosno glazbene brojeve koji najčešće sadrže jednostavne, lako pamtljive melodije.

Strukture takvih skladbi sastavljene su najčešće od dva A chorusa (eng.—kitica) nakon čega slijedi B chorus odnosno refren koji najčešće lako pamtljiv i pjevan, rekli bismo himničan, a nakon kojeg se ponavlja A chorus te se događa razrješenje u vidu C chorusa popularno zvanog „bridge“ (eng.- most), kojim se slušatelja uvlači u nešto novo čime se otklanja mogućnost da glazbeni broj postane dosadan te se na kraju skladbe ponovno „servira“ završni refren.

Može se konstatirati da zaista postoji određena formula kojom se skladatelji služe kako bi napisali glazbeni broj koji će publika htjeti čuti ponovo, ali ne postoji formula koja garantira uspješnost i prihvaćenost određenog glazbenog uratka.

Zanimljivo je da su znanstvenici sa sveučilišta u Bristolu ustanovili matematičku formulu kojom se može predvidjeti da li će neka pjesma postati hit. Tvrde kako sa 60 % točnosti mogu odrediti da li je pjesma „hit pozitivna“ ili ne, a znanstvenu metodu temeljili su na istraživanju Britanskih top ljestvica unazad pedeset godina analizirajući glasnoću, tempo i složenost harmonija. Stvarnu formulu naravno nisu otkrili, ali su zaključili kako su poslije osamdesetih glazbeni brojevi trebali imati elemente plesnosti kako bi doprli do šire publike dok prije osamdesetih plesnost nije bila važna za potencijal hita. Algoritamskim jednadžbama utvrdili su kako u razdoblju poslije osamdesetih šanse da glazbeni broj bude primljen od šire publike raste ukoliko je pjesma bila sporijeg baladnog ritma. Preciznost izračuna varirala je ovisno o vremenu objave i trendu glazbe, tako su zaključili da je formula u većem postotku predviđala bolje rezultate skladbama nastalim poslije 1990-ih što sugerira kako je u prijašnjim razdobljima popularna glazba bila inovativnija, na višoj kreativnoj razini. Zanimljivost je i podatak koji se referira na glasnoću glazbe, naime novije produkcije zahtjevaju veći stupanj glasnoće ukoliko ciljaju na veći uspjeh.

U pravilu, unutar hit potencijalne skladbe nalazi se hook (eng.- udica) tj. slaganje melodijskih, harmonijskih i ritmičkih linija, koje se ponavljaju, lako ulaze u uho, odnosno privlače pozornost, te zadržavaju pažnju slušatelja.⁴

⁴ University of Bristol. Preuzeto s [http://www.bristol.ac.uk/news/2011/8116.html\(01.11.2022.\)](http://www.bristol.ac.uk/news/2011/8116.html(01.11.2022.))

3. POPULARNA GLAZBA KAO POPULARNA KULTURA

3.1 MTV REVOLUCIJA

Mediji su oduvijek imali veliki utjecaj, formirali su način razmišljanja pojedinca, zajednice, ali i čitavog društva. Međutim, pojavom sredstva masovnog priopćavanja (masovnih medija) taj utjecaj eksponencijalno se širi i jača. Napretkom tehnologija, informacija puno brže dopire do velikog broja konzumenata, a pojavom televizije informacija se plasira audio-vizualnim putem, te do današnjih dana takav koncept vrši najjači utjecaj na društvo bez obzira na kojoj vrsti uređaja se reproducira.

Music Television (MTV) osnovan je u SAD –u 1981. godine po uzoru na radijske top liste. Zamišljen je kao kanal usmjeren prema teen-age generacijama, ali kroz grafičko uređenje, predstavljanje izvođača, novih glazbenih izdanja, specijaliziranih emisija i dokumentaraca širi svoj program i vrlo brzo postaje međunarodna institucija koja formira glazbene ukuse i nameće standarde popularne kulture. (Juvančić, 1997)

Programska shema na počecima MTV televizije, imala je rock n`roll orijentaciju u skladu s najavom jednog od MTV kreatora Johna Lacka čije prve izgovorene riječi ikada u eteru MTV-ja su glasile: „Ladies and Gentlemen...Rock 'n' Roll“. Pompozna simbolika lansiranja rakete u svemir označavala je revoluciju glazbene industrije i zabave u Sjedinjenim Državama. Povijest je svjedočila da se taj američki trend uskoro proširio na ostale dijelove svijeta te obilježio globalnu pop kulturu.⁵

Video spotovi kakve danas gledamo nisu postojali niti su se imali gdje prikazivati prije 80 – ih, stoga su diskografske kuće smatrale nepotrebnim ulagati sredstva u njihovu produkciju a izvođača bi se snimilo na nekoj lokaciji pretežno iz jednog kadra u stilu video razglednice. Razvoj video tehnologije iznjedrio je novu umjetničku formu kojom se doživljaj glazbe pakira u novi audio-vizualni kontekst. U samim počecima MTV je emitirao niskobudžetne glazbene video brojeve koje su diskografi ustupljivali besplatno sve dok nisu prepoznali promocijski potencijal MTV kanala i počeli ulagati sredstva u snimanje produkcijski zahtjevnijih video spotova koji su njihove izvođače promovirali u zvijezde što je njima donosilo visoke profite. Neki kasnije poznati filmski redatelji poput Spikea Jonzea i Michela Gondryja „pekli“ su zanat snimajući glazbene spotove prije nego što su dospjeli u industriju igranih filmova, a karijere primjerice Madonne, Princea, Duran Durana ili Michael Jacksona ni blizu ne bi bile tako uspješne bez pojave glazbenih spotova na MTV-u. Novi značajni rast popularnosti MTV ostvaruje produkcijom Video Music Awards nagrade u kojoj milijuni gledatelja interaktivno sudjeluju glasajući za svoje favorite, zatim MTV Unplugged emisijom koja prezentira

⁵ MTV Rocket Launch. Preuzeto s [https://www.youtube.com/watch?v=5t-vbvfGxcE\(05.11.2022.\)](https://www.youtube.com/watch?v=5t-vbvfGxcE(05.11.2022.))

koncerte vodećih svjetskih izvođača u akustičnoj varijanti. Mnogi od njih su MTV Unplugged koncert izdali kao „live album“ i ostvarili rekordne prodaje poput Erica Claptona (26 milijuna primjeraka). Snagu i utjecaj MTV-a najbolje opisuje činjenica kako je taj album najprodavanija „live“ izvedba svih vremena.

Urednici MTV-a očigledno su bili ispred svog vremena obzirom da programi današnjih televizija uključuju razne reality emisije, a MTV je producirao prvu takvu seriju 1992. godine (The Real World). Nakon toga su uslijedile veoma gledane serije iz reality segmenta poput Osbourneovih, Nick i Jessica, My Super Sweet 16 i mnoge druge. Iste godine MTV predstavlja svoju animiranu seriju „Beavis and Butt-Head“ koja uživa kulturni status zbog satiričke kronike društva i otvorene kritike popularnih rock bendova.⁶

Američki muzički kanal MTV na tom razvojnom putu medija svojim osnivanjem nedvojbeno je nametnuo nove standarde. Prema Juvančiću (1997), MTV je medij sa najsnažnijim utjecajem na mlađe generacije u povijesti masovnih medija, koji je svojevremeno diktirao trendove, pomicao kulturne granice i ukuse, od mode, glazbe, hrane pa sve do pitanja biračkih prava i sigurnog sexa. Ova glazbena televizija također je najveći ambasador američkog načina života u cijelom svijetu.

⁶ History. Preuzeto s <https://www.history.com/this-day-in-history/mtv-launches> (25.10.2022.)

3.2 NOVA ERA KONZUMACIJE I DISTRIBUCIJE GLAZBE

MTV je omasovio popularnu kulturu međutim novi načini distribucije popularne glazbe putem internet audio-video platformi nude mnoštvo sadržaja dostupnih na različitim uređajima što konvencionalnim medijima poput TV-a drastično smanjuje utjecaj.

Prva internetska stranica za dijeljenje audio-video sadržaja „YouTube“ registrirana je 2005. godine od strane trojice bivših zaposlenika američke tvrtke za online trgovinu PayPal. Njihova prvotna ideja je bila da populacija putem platforme dijeli svoje video sadržaje, a vrijeme je pokazalo kako je upravo YouTube ideja ostvarila najveći utjecaj na popularnu kulturu i glazbu nakon pojave MTV-a. Samo godinu kasnije YouTube ima 100 milijuna videozapisa dnevno.⁷

Brojevi iz 2020. godine su uistinu imponantni. Prema mrežnoj stranici za YouTube statistiku, platforma bilježi ukupno 15 milijardi pregleda dnevno. Važnost ove platforme i utjecaj u glazbenoj industriji najbolje objašnjava činjenica kako je YouTube od početne internetske lokacije za pregled i dijeljenje video uradaka postao vodeća društvena mreža koja više ne distribuira isključivo glazbu, ali glazba čini preko 50% ukupnih pregleda.⁸

Razvoj interneta minorizirao je utjecaj konvencionalnih medija na glazbu, međutim nova era reflektira se na glazbeni proizvod u pogledu distribucije, konzumacije i načinima komunikacije glazbenika s potencijalnim konzumentima.

Socijalne mreže poput Twittera, Instagrama, Facebooka, Tik-Toka, YouTube-a postaju mjesta na kojima se autori izravno predstavljaju publici. To dovodi do svojevrsnog zaobilazanja diskografskih kuća koje su u prethodnim vremenima igrale ključnu ulogu u tom segmentu industrije. Osnovna razlika ovakvog načina promocije i distribucije je dvosmjerna komunikacija na relaciji glazbenik – obožavatelj. Publika uz neposredan pristup aktivno prati, dijeli i komentira sadržaj što glazbeniku pruža mogućnost brzog širenja baze pratitelja. Internet platforme uvelike su promijenile način konzumacije glazbe. Obzirom da se glazba sluša na pametnim telefonima koje korisnici koriste tijekom cijelog dana, značajno se produljilo vrijeme slušanja glazbe na dnevnoj bazi.⁹

⁷ Forbes. Preuzeto s <https://www.forbes.com/sites/hughmcintyre/2017/09/27/the-numbers-prove-it-the-world-is-listening-to-the-music-it-loves-on-youtube/?sh=7ee3ec7c1614> (23.10.2022.)

⁸ YouTube Stats. Preuzeto s https://blog.hootsuite.com/youtube-stats-marketers/#YouTube_for_business_statistics (25.10.2022.)

⁹ College of contemporary music. Preuzeto s <https://www.mi.edu/in-the-know/social-medias-critical-role-music-industry/> (23.10.2022.)

3.3 POPULARNA GLAZBA KAO UMJETNOST I PROIZVOD

U popularnoj umjetnosti današnjice, popularna glazba dominantan je oblik glazbene kulture. Po principu kontradikcije kritičari masovne kulture je karakteriziraju manje vrijednom umjetnošću, kojoj negiraju kulturni značaj te potencijalnu sposobnost da ipak dosegne visoku estetsku vrijednost strogih umjetničkih kriterija. Razloge takve kritike treba tražiti u činjenici da popularna glazba sve rjeđe zadovoljava visoke estetske kriterije te u većini slučajeva ne nudi umjetničku vrijednost, odnosno egzistira isključivo u službi stjecanja profita. Takva kritika često dolazi iz jedinstvenog kuta gledišta koji cjelokupnu popularnu kulturu pa i glazbu kao njen temelj stavljaju pod zajednički nazivnik koji je ekvivalent za nekvalitetan sadržaj. Isključivost je pristup kojem manjka objektivnosti i sposobnosti da valorizira popularnu glazbu u kontekstu vremena u kojem se ista stvara. Primjerice prema Rašelji Krnić, T. Adorno u svojem djelu *Popularna glazba* smatra kako modernu glazbu karakterizira isključivo standardizacija, ustaljena šablonska shema komponiranja. Drugim riječima želi reći da u popularnoj glazbi prevladava dosada, te da se ništa nepredvidivo niti novo ne događa, samim time zaključuje kako takva vrsta glazbe ne zaslužuje pozornost za razliku od klasične glazbe. Suprotno tezama tradicionalnih kritika, svjedoci smo kako današnja publika popularnu glazbu smatra kulturno relevantnom kao i bilo koju drugu vrstu glazbe. U životu današnjeg čovjeka moderna glazba ima veliki značaj, ona oduševljava, rastužuje, veseli, odnosno izaziva snažne emocije manje ili više jednako kao i klasična glazba. (Krnić, 2006)

Klasična glazba smatra se dijelom visoke kulture koja podrazumijeva umjetnost koja propitkuje, traži smisao življenja, pokušava odgovoriti na složena pitanja te se obraća malobrojnoj elitnoj publici. Međutim i najdubokoumnija i složena djela utjecajem pretjerane popularnosti i neprimjerene reprodukcije mogu postati dio zabavne industrije. (Hauser, 1986.)

Trebaju li takva djela zbog tereta popularnosti postati manje vrijedna u percepciji djela populacije s natprosječnim ukusom? Dojma sam da je vrijednost konstantna, a popularnost jedino ovisi o medijskoj distribuciji.

S druge strane Adorno je apsolutno u pravu kada tvrdi kako se u novo vrijeme glazbu koja je a priori umjetnost, stavlja u komercijalni kontekst, pa se ona danas „proizvodi i distribuira“.

Kada se govori o glazbi u kontekstu umjetnosti, kao izražaju osjećaja, umjetničkim porukama, estetičkim svojstvima, nekako strši riječ proizvod. Iako baš je proizvod ono što je ključno kako bismo definirali popularnu glazbu. Naime da bi nešto bilo popularno mora doprijeti do velikog broja ljudi. Ukoliko pojednostavnimo u većoj mjeri, radi se o proizvodu koji je namijenjen širokoj potrošnji. Na spomen umjetnosti za široku potrošnju javlja se pitanje da li je popularna glazba umjetnost? Vraćamo se na dugogodišnji problem gradacije i podjele kulture na visoku (elitnu) i nisku (narodnu i popularnu). Često u svakodnevicu čujemo upotrebu riječi elita; društvena elita; sportska elita; politička elita i slično, nedvojbeno svima je jasno što epitet elitno označava. Tako kada komuniciramo u kontekstu kulture namijenjene eliti razgovaramo o sadržaju koji je namijenjen višim slojevima društva koji statusom, obrazovanjem ili pozicijom ističu natprosječni estetski senzibilitet. To isto ne možemo reći za

društvene slojeve sklone konzumiranju niskih oblika kulture koji zadovoljavaju svoje potrebe za socijalizacijom i zabavom.

Međutim ovakva „crno-bijela“ podjela je zastarjela i demantirana mnogim primjerima. Rašeljka Krnić (2006), u svojoj kulturnoj kritici popularne glazbe ističe kako se granica između visoke i popularne kulture često shvaća kao barijera između obrazovanih s razvijenim ukusom i onih bez takvih sposobnosti, a zapravo ta granica svakim danom je sve niža i tanja. Umjetničke forme namijenjene visokim kulturnim krugovima posredstvom razvoja tržišta postaju lako dostupne i prelaze u sferu popularnog te dolazi do novog oblika kulturnog kapitala koji novim naraštajima formira dobar ukus. Krnić prema S. Čolić (Kultura i povijest, 2002.) potkrepljuje tvrdnju o preklapanju različitih nivoa kultura, koja navodi da je upravo homogenizacija proces koji označava nestanak distance među elementima različitih razina kulture.

Američki glazbeni kritičar i novinar L.A. Times-a kao primjer neodredivosti među kategorijama kulture navodi kako je popularna kultura ravnopravna akademska tema, a stihovi Boba Dylana tema su doktorskih radova ne samo u SAD-u.¹⁰

U prilog ovim tvrdnjama svakako ide i činjenica da je Bobu Dylanu 2016. godine, dodijeljena Nobelova nagrada Švedske akademije za književnost zahvaljujući stvaranju novih poetskih izričaja u sklopu američke glazbene tradicije. Nedvojbeno, Bob Dylan kao sinonim za popularnu kulturu najbolji je pokazatelj njene kvalitete. Bez obzira što je pridjevom popularna unaprijed determinirana kao „roba za široku potrošnju“, u svojim reprezentativnim primjercima popularna kultura osim što je produkt industrije, ona je oplemenjena visokim estetskim kulturnim vrijednostima.

Dakle nije tajna kako je popularna glazba osmišljena kao koncept zabave i razonode i u pravilu ne očekuje od publike neka duboka propitkivanja o smislu i poruci što je slučaj u djelima klasične glazbe ili visokog kulturnog kruga. U pravilu to je glazba za razbibrigu osim u nekim žanrovima popularne glazbe koja zapravo u većoj mjeri postoji zbog poruke koju nosi kao u slučaju rock glazbe ili složenije glazbene forme karakteristične za jazz. Međutim ne smijemo umanjiti vrijednost nekog djela samo zato što ima heterogenu publiku ili obezvrijediti nečiji intelektualni rad zato što je poznat širim masama. Općenito je teško govoriti o popularnoj glazbi kao jedinstvenom fenomenu, jer postoje „dviije strane iste kovanice“, popularna glazba koja zadovoljava kvalifikaciju umjetničkog djela te ona koja je svrha samoj sebi odnosno prodaji širokoj masi te ostvarivanju profita. (Hauser, 1986)

Popularna glazba jednostavno ima dobru startnu poziciju, „komunicira“ s publikom, snažno se promovira diskografskim kanalima i masovnim medijima što je rezultat tehnološkog napretka i globalizacije. Svaki oblik umjetnosti mora biti komuniciran između umjetnika i publike.

¹⁰ Los Angeles Times. Preuzeto s <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-apr-15-ca-51097-story.html> (28.10.2022.)

Prema Hauseru, umjetničko djelo nije isključivo izraz već je i priopćenje, umjetnikovo obraćanje, nitko ne pjeva sam sebi, knjige koje se ne čitaju ne postoje, nepročitan tekst samo je niz hijeroglifskih znakova, partitura koja nije izvođena ostaje samo notni zapis. U prenesenom značenju umjetničko djelo kao takvo, osim što je govor, ono je i razgovor. (Hauser, 1986)

Popularna glazba je svojevrsna kombinacija umjetnosti i biznisa. Između ideje, autorske originalnosti i publike kao konačnog odredišta glazbe postoje tehnološki procesi produkcije snimanja, studijskog i inženjerskog rada, te ekonomski procesi dizajna pakiranja te distribucije konačnog proizvoda na tržište. Spomenuti procesi zahtijevaju organizaciju raznih profesionalaca koji svoj rad stavljaju u službu prihoda tj. ovim procesima je glazbeni proizvod stavljen u kontekst zakonitosti ekonomskih proizvodnih ciklusa koji teže što većem broju izdanja u svrhu proporcionalnog smanjenja cijene proizvodnje uz povećanje prihoda od prodaje. Ove tvrdnje nameću zaključak kako se diskografija upravlja logikom industrijalizacije produkcije s krajnjim ciljem pristupa širokom tržištu. (Frith, 1987)

3.4 KONCERTNA AKTIVNOST – GENERATOR GLAZBENE INDUSTRIJE

Glazbena industrija podrazumijeva suradnju između organizacija poput izdavačkih kuća, glazbenih studija, glazbenih producenata, medija, strukovnih udruga i sl., s umjetnicima poput tekstopisaca, skladatelja, kantautora, pjevača, bendova, dirigenata itd., a sve u svrhu proizvodnje, promocije, distribucije i prodaje glazbenih proizvoda. Ona prati izvođače u svim fazama razvoja glazbenog proizvoda, pomaže, savjetuje i financira tiskanje nota, snimanje nosača zvuka, sudjeluje u promotivnim aktivnostima i produkciji novih skladbi. S druge strane kontrolira zaradu odnosno prodaju novih izdanja i koncertnih karata. Ekonomskim rječnikom industrija je uključena u oba razdoblja životnog ciklusa projekta, inicijalno investiranje, potom ako je poslovanje uspješno slijedi razdoblje efektuiranja.

Glazbenici svoju veliku popularnost u većini slučajeva duguju glazbenoj industriji koja tu popularnost uspijeva pretočiti u financijsku dobit. Pollstarovo izvješće pokazuje nam kako umjetnost postaje kvalitetan i konkurentan proizvod na primjeru profita od koncertnih aktivnosti kao jednog od glavnih segmenata glazbene industrije.

Prema medijskoj platformi koja pokriva koncertno poslovanje, prihodi od nastupa bilježe rekordan iznos zarade u 2018. godini, a turneja „The Divide Tour“ britanskog kantautora Eda Sheerana najisplativija je u posljednjih 30 godina koliko Pollstar postoji. U sklopu jednogodišnje turneje britanski glazbenik održao je 94 koncerta u 53 grada, prodao skoro 5 milijuna ulaznica te ostvario zaradu od 432 milijuna dolara. Na drugom mjestu iste godine je „Reputation Tour“, turneja Taylor Swift sa 345 milijuna dolara, slijedi turneja „On the Run“ repera Jay Z i američke pop pjevačice Beyonce koja je uprihodovala 254 milijuna. Pollstar navodi kako je irska grupa U2 s turnejom naziva „U2 360 Tour“ ostvarila prihod od vrtoglavih 736 milijuna dolara, ali u razdoblju od dvije godine. Ukupna zarada 10 najuspješnijih koncertnih turneja iz 2018. po prvi puta je prešla 2 milijarde dolara.

Brojke iz prethodnih podataka jasno sugeriraju kako su koncertne aktivnosti jedan od stupova glazbene industrije. Financijska izvješća za koncertne aktivnosti hrvatskih izvođača nažalost nije moguće pronaći u pismenom obliku, pretpostavka je da se takve informacije smatraju privatnima i dio su poslovnih tajni. Međutim na temelju vlastitog iskustva i razgovora s kolegama s domaće glazbene scene, jasno je kako Hrvatska glazba također u najvišem postotku zaradu stvara koncertnim aktivnostima.¹¹

¹¹ Pollstar. Preuzeto s <https://www.pollstar.com/charts> (29.10.2022.)

4. PREGLED ŽANROVA POPULARNE GLAZBE

4.1 JAZZ

Priča o *jazz* glazbi počela je na jugu SAD-a krajem 19. stoljeća, točnije u gradu New Orleans koji je bio glavna luka za prihvat afričkih robova koji su kao dio svoje kulture donijeli tradicionalne napjeve te ih izvodili na poljima kruteći radne sate. S odmakom vremena napjevi su se postupno mijenjali te poprimali domicilni utjecaj. Kasnih 30-ih i 40-ih godina 20. stoljeća jazz dostiže vrhunac popularnosti te postaje opće prihvaćena plesna glazba, najprije od strane američke mladeži, a potom i mladih Europljana. Spoj novonastalih afričkih melodija i ritmova s harmonijama svojstvenim zapadnjačkoj glazbi rezultirao je novim glazbenim pravcem kojeg do danas zovemo jazz. Stil kojeg karakterizira sklonost improvizaciji, sinkopiranju ritma te sviranje nižeg stupnja ljestvice takozvana „blue note“ i starocrkvenog modusa ljestvice. Razlog spomenute sklonosti improvizaciji su ondašnji orkestri u kojima su svirali glazbenici skromnog ili nikakvog formalnog obrazovanja, te su popularne melodije izvodili „po sluhu“ improvizirajući na zadanu temu. (Gall, 2001) U kasnijim godinama sklonost improvizaciji manifestira se u izvedbi skladbe kada glazbenici sviraju solo dionice koje djelomično smišljaju na licu mjesta. Takav pristup muziciranju zahtjeva znatnu vještinu odnosno visoku razinu sviračkog umijeća, te poznavanje vlastitog instrumenta „u dušu“. Jazz glazba ima svoje podstilove, jazz-rock koji se još naziva fusion, jazz-funk, soul jazz, jazz-pop, jazz-rap i dr., što sugerira kako postoje velike raznolikosti u jazz-u. Još jedna karakteristika je izrazita ritmičnost skladbi - glazbenim žargonom takvo ritmiziranje nazivamo „swinging“ koje se svira na način da bubanj svira tempo udarcem na početku ili vrhu dobe što skladbi daje zamah naprijed. Istaknutija imena koja su obilježila jazz mahom su američki glazbeni virtuosi, pijanisti Keith Jarrett, Herbie Hancock, Charles Mingus, Count Basie, trubači Miles Davis, Louis Armstrong i Dizzy Gillespie, saksofonist John Coltrane, klarinist Benny Goodman, gitarist Wes Montgomery i dr. (Gall, 2001)

4.2 ROCK

Rock glazba koristi se kao općeniti ili objedinjujući nazivnik za mnoštvo žanrova popularne glazbe. Sažeta definicija rocka glasi: oblik popularne glazbe koja služi za afirmaciju supkulturnih skupina čiji temelji sežu u američki *rock and roll* nastao u prvoj polovici 50-ih godina. Sociološki važan glazbeni žanr koji obuhvaća glazbu koja se ne uklapa „u ladice“ klasične, jazz, folk ili pop zabavne glazbe. (Gall, 2001)

Nastanak termina *rock and roll* pojavljuje se kasnih 1940-ih i 1950-ih u radijskim programima SAD-a. Izvedenica korijene vuče u engleskom izrazu „*rocking and rolling*“ što znači ljuljanje i kotrljanje, a odnosilo se na ljuljanje brodova na valovima oceana, te vrlo često kao preneseno značenje seksualnih konotacija.¹²

¹² Rock-glazba. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53123>

Pioniri žanra bili su Elvis Presley, Chuck Berry, Gene Vincent, Little Richard, Jerry Lee Lewis i dr. Novonastali glazbeni pravac postaje srednjostrujaška atrakcija koja premošćuje dotadašnje društvene i rasne razlike te mlade ujedinjuje u rock and roll generaciju.

Gledano s glazbenog aspekta odlike žanra su troakordna struktura skladbi, četveročetvrtinske ritamske mjere s naglascima na drugoj i četvrtoj dobi („backbeat“), izrazita melodioznost i lako pamtljiv repetativan refren. Uglavnom se izvodi na električnim instrumentima (gitara, bas gitara), dok se za ritam i aranžmanske dodatke koriste akustični instrumenti (bubanj, klavir). Navedeni instrumentarij sugerira manji sastav od najčešće četiri glazbenika s vokalom, što u praksi može odstupati te sastavi mogu imati više pratećih glazbenika i vokala. U početku rock glazba podrazumijeva spoj „country rhytam and bluesa“ i „bluesa“, ali s dodatkom razuzdane mladenačke energije. U godinama razvoja rock je iznjedrio mnoge podžanrove (punk rock, folk rock, hard rock, metal, art rock, indie rock, soul, grunge i dr.), ali sociološki moment ostaje isti, dakle rock je ujedno i glazba i kultura, supkultura i moderator trendova te dio industrije zabave. (Gall, 2001)

4.3 BLUES

Blues nastaje na prijelazu u 20. stoljeće, izvorni je američki glazbeni izričaj temeljen na duhovnoj glazbi i crnačkim radničkim pjesmama na ruralnom jugu Amerike, ali ujedno predstavlja svjetonazor i crnački kulturni identitet. Na poljima pamuka ondašnjim radnicima bio je zamjena za razgovor izrazito emotivnog predznaka. Pjevanjem su se izražavali osjećaji tuge, bijesa, ljubavne čežnje, seksualne aluzije, kroz stihove su se artikulirali problemi rasne nejednakosti i položaja u društvu.¹³

Jednostavnost te najčešće troakordna, dvanaestaktna struktura skladbi temeljno je glazbeno obilježje žanra koji je pogodan za beskrajno improviziranje glazbenika i pjevača. Diskografski pioniri bluesa izvršili su veliki utjecaj na pionire rock i folk izvođača 50-ih i 60-ih, a skladbe su izvodili isključivo u pratnji akustične gitare, usne harmonike i rjeđe klavira. Delta Missisippija bila je kolijevka prvih bluesera poput Charly Pattona, Bukka Whitea, Skip Jamesa, Roberta Johnsona, a njihova glazba bila je namijenjena isključivo crnačkoj publici. Tek nakon Drugog svjetskog rata kreću migracije crnačke populacije u industrijska središta posebice Chicago i Detroit gdje blues dolazi u novo urbano okruženje. U bučnim klubovima velikih gradova blues glazbenici amplificiraju (ozvučavaju) glazbala te nastaje urbana inačica bluesa koja žanrovski skreće prema novim formama koje uvelike vrše utjecaj na jazz, a kasnije i rock and roll. Velikani novog „električnog“ bluesa su Muddy Waters i BB King čijim utjecajem na nove generacije glazbenika blues ulazi u „*mainstream*“ i postaje jedan od najdugovječnijih žanrova popularne glazbe. (Gall, 2001)

¹³ Blues. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 25. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8222>

4.4 POP

U svakodnevnoj komunikaciji često se pop glazba poistovjećuje sa popularnom glazbom iako je drugi termin puno širi pojam koji uključuje svu popularnu glazbu raznih stilova. U početku pop je sinonim za rock'n roll i kulturu mladih, da bi početkom 70-ih raskrstio s rock glazbom i bio vezan za izrazito komercijalnu, pitku, lakonotnu glazbu.

Pop je podžanr popularne glazbe koja simbolizira hit koji se prodaje u velikom broju primjeraka, ali je vrlo brzo zaboravljen i izguran od strane novih hitova koji se izmjenjuju na top listama. Najčešće se takve pjesme izdaju kao singl izdanja te uz određene marketinške napore završavaju na „*playlistama*“ radio postaja. Postoje pop glazbene formule po kojima se rade hit pjesme, značajke takvih skladbi su dobar ritam i zarazna melodija. Tekstovi su p(1)itki, najčešće govore o životnim radostima, međuljudskim odnosima i ljubavnim vezama. Nakon jedne ili dvije strofe u pravilu slijedi refren koji se ponavlja i lako pamti, a cijela pjesma traje između tri i pet minuta. Najčešći izvođači moderne pop glazbe su teen“ boys“ ili „girls“ skupine poput One direction, Girls Generation, oni nešto stariji pamte Spice Girls i Backstreet boyse, međutim i umjetnici iz drugih žanrova često potpisuju skladbe karakteristične za pop glazbu. Primjerice Michael Jackson iz sfere soula i R&B-a, Carrie Underwood i Taylor Swift kojima je svojstven country izričaj, rock bendovi Radiohead, Foo Fighters, hip hop izvođači Kanye West, Eminem i sl.. Tu su i kantautori poput Ed Sheerana, Bob Dylana ili Elton Johna i mnogi drugi koji snimaju pjesme s karakteristikama i formom pop glazbe koja dopire do širokih masa, međutim oni u pravilu uključuju elemente vlastitog žanra što u konačnici rezultira jedinstvenim pop stilom.¹⁴

¹⁴ EnglishClub. Preuzeto s <https://www.englishclub.com/vocabulary/music-pop.htm> (28.10.2022.)

5. POVIJESNI PREGLED POPULARNE GLAZBE U RH

5.1. RAZDOBLJE 1950-ih

U drugoj polovici 50 ih godina, televizija Zagreb započinje s emitiranjem programa, takva revolucionarna pojava uz naravno radio koji je nastankom tranzistora postao masovni medij za slušanje glazbe je zapravo bila pionir, prvi dašak zapadnjačke kulture na ovim prostorima.

Jedan od prvih domaćih pjevača popularne glazbe u Hrvatskoj bio je Ivo Robić, njegova karijera datira još iz četrdesetih godina prošlog stoljeća međutim tek u drugoj polovici pedesetih, posredstvom novih medija te pojavom glazbenih festivala njegova popularnost vrtoglavo raste. Ivo Robić osim u Hrvatskoj odnosno u ondašnjoj Jugoslaviji ostvaruje zavidnu karijeru i u inozemstvu, naročito u Njemačkoj gdje ga nazivaju Mister Morgen po hitu Morgen na njemačkom jeziku iz 1959. godine. Uz gospodina Robića, ime koje trebamo apostrofirati je Vice Vukov čija se velika karijera također zahuktava u posljednjoj godini ove dekade. Vice Vukov naime pobjeđuje na Opatijskom festivalu sa skladbom Mirno teku rijeke, autora Drage Britvića. Poslijeratna dekada bila je pod velikim američkim utjecajem, tako su na svjetskim glazbenim ljestvicama dominirali izvođači poput Deana Maritna, Franka Sinatre, Johnnie Ray, nešto kasnije i Elvis Presleya. Domaći izvođači poput Robića, Diklića, Stanića, Britvića.... su u to vrijeme često pjevali prepjeve američkih, britanskih i talijanskih uspješnica. U SR Hrvatskoj tijekom pedesetih godina utemeljeni su Zagrebački (1953.) i Opatijski (1958.) festivali, po uzoru na festival u Sanremu. Promovira se šansona uz „*bell cante*“ način pjevanja te nastupi uz „*big bandove*“, velike *swing* orkestre, što je svakako bio dokaz da smo tih poslijeratnih godina bili itekako u korak s vremenom i ondašnjom svjetskom scenom. Iz te „otvorenosti“ prema Zapadu možemo zaključiti da ondašnja Hrvatska koja je bila dijelom SFR Jugoslavije, nije bila dijelom istočnog bloka, državljani SR Hrvatske su lakše mogli putovati u inozemstvo, i kao jedni od osnivača Pokreta nesvrstanih ipak su imali kanale koji su nas vezali s takozvanom zapadnom kulturom, ponajviše kroz glazbeni utjecaj. (Škarica, 2017)

5.2 RAZDOBLJE 1960-ih

“Fascinacija električnom gitarom i njezinim bas ekvivalentom – koji je usput još 1961. godine bio potpuna nepoznanica – dosegla je takve razmjere da su novopečeni svirači često bili samo ponosni nosači ili, reklo bi se, svirački manekeni, ako uzmemo u obzir njihovu instrumentalističku (ne)kompetentnost. Istina bog i takvi su, poneseni početničkim entuzijazmom i nekritičkim divljenjem, kod mlade publike gladne novog zvuka prolazili čisto pristojno.“ (Škarica, 2005:16)

Radanje rock'n'rolla

Šezdesete su godine kada zapravo rock glazba postaje temeljna preokupacija mladih, koji jednostavno žele biti drukčiji, žele da se njihov glas (krik) čuje, da ih se ozbiljno shvati. Opijeni buntovničkom strasti, žele svirati i slušati „glazbu na struju“.

Bilo je to vrijeme kada se noću, osobito ranih šezdesetih, slušalo Radio Luxemburg i „skidalo“ popularne hitove, mladi su tih godina najradije „twistali“ po plesnjacima u velikim dvoranama, svirala je živa glazba – tzv. VIS-ovi –, a na repertoaru je bilo domaćih festivalskih i pop hitova, britanske i talijanske glazbe. Plesovi poput sambe, rumbe čak i rock'n rolla iz vremena Elvisa Presleya pali su gotovo u zaborav. Jer šezdesete su bile godine slobode – svatko se njihao na plesnom podiju kako je htio.

Paralelno uz pokušaje domaćih „čupavaca“ da skinu pokoji „rif“ (gitarska dionica - glavna tema u skladbi) s neke radio emisije, šezdesete su godine kada već prije spomenuti festivali doživljavaju veliku popularnost, pridodaje se još i Splitski festival koji će u nadolazećim godinama doživjeti izdanja na ploči, a upravo ta izdanja će biti najprodavaniji produkt ondašnjih izdavača.

Organizatori i umjetnički ravnatelji ulažu velike napore da Splitskom festivalu daju internacionalni štih, tako 1967. godine na festival stiže legendarni engleski bend tog vremena „The Shadows“, sastav koji je iznjedrio brojne rock and roll hitove poput instrumentalne skladbe „Apache“, „Dance on“ i mnoge druge. The Shadows su promovirali svježi rock zvuk i utjecali na generacije glazbenika diljem svijeta. Da bi već 1968. godine na splitske Prokurative u sklopu gala programa došao, ondašnja perjanica talijanske kancone, legendarni Domenico Modugno, višestruki pobjednik festivala u Sanremu, vlasnik bezvremenskog hita i jedne od najpoznatijih talijanskih pjesama na svijetu, *Nel blu dipinto di blu*, još poznatijom pod nazivom *Volare*. Istovremeno u Zagrebu se održava jedan od najstarijih festivala zabavne glazbe u ovom djelu Europe, osnovan samo 4 godine nakon legendarnog Sanrema. Festival je sinonim za urbani europski zvuk tog vremena, postaje stvar prestiža nastupiti na Zagreb festu. Festival okuplja najveća imena domaće scene, najvažnije autore u bivšoj državi. Poput Arseno Dedića, Tereze Kesovije, Ibrice Jusića, Hrvoja Hegedušića i mnogih drugih. Zagrebački festival je njegovao moderan glazbeni izričaj i postao okosnica zagrebačke škole šansone.

Gore spomenuti britanski sastav The Shadows na čelu s pjevačem Cliffom Richardom bio je nadahnuće i svjetlo u mraku mnogih rock pionira ondašnje države, na taj vlak koji je u svojoj strojarnici imao i veselu četvorku iz Liverpoola, fantastične Beatlese, razuzdane The Rolling Stones i neprikosnovenog strojovođu Boba Dylana ukrcali su se mnogobrojni, u sljedećim godinama više ili manje poznati domaći sastavi poput: Sjena, Atoma, Robota, Magneta, Crvenih Koralja, Bijelih Strijela, 4M te nezaobilazni Drago Mlinarec - grupa 220 i mnogi drugi.

Zvuk električnih gitara širio se poput elementarnih nepogoda uzduž i poprijeko cijele bivše države. Karlo Metikoš alias Matt Collins bio je naš Buddy Holly, Chuck Berry i Fats Domino, domaći Elvis, Jerry Lee i Cliff Richard istovremeno, za domaći rock značio je jednako kao i gore nabrojani u svjetskim razmjerima. Kao “kontrapiz“, odnosno u svojstvu savršenog balansa pojavljuju se nadahnuti skladatelji i aranžeri poput Arsena Dedića, Nikice Kalogjere, Drage Britvića i dr. koji uspjevaju taj neobuzdani zvuk rocka koji se širi sa zapada fuzionirati s takozvanom estradom, što je pomoglo afirmaciji i prihvaćanju od šire publike.

Jaka osobnost na toj drugoj strani vage je svakako šibenski pjevač, Mišo Kovač, pjevač koji je u najslavnijim danima svoje karijere ušao u svako domaćinstvo bivše države, a uzmimo u obzir da je u Jugoslaviji živjelo cca 20 milijuna ljudi. Njegovi počeci su također dio zadnje polovice ove dekade. (Škarica, 2017)

5.3 RAZDOBLJE 1970-ih

„Mržnja i rat ustupit će mjesto miru i ljubavi. Sve će se podjele utopiti u bratstvu ljudi, a svuda će odjekivati glazba“. (Vizija svijeta Hippy pokreta)

Sve ono što će se događati u okvirima popularne glazbe sedamdesetih godina uvelike je odredilo ono što se događalo krajem šezdesetih godina prošloga stoljeća, a to je otpor mladih koji se prometnuo u stvarni građanski otpor, studenti su prosvjedovali u Parizu, ali i u Zagrebu. Događila su se „djeca cvijeća“ popularno zvani *hippy* pokret. Vijetnamski rat bio je točka na kojoj se počela buditi građanska svijest, pokrenut je snažniji otpor službenoj američkoj politici i stilu života. Hipici su se zalagali za očuvanje prirode, izričito su se protivili nacionalizmu, prakticirali su bratstvo i srušili su sve vrste podjela. Počevši od rasnih, vjerskih, spolnih, klasnih pa sve do ideoloških podjela, zamišljali su svijet bez razlika, bez religija i materijalnih vrijednosti koje su gradile zidove među ljudima. Rušenju svih barijera novo nastale filozofije od velike pomoći bila je upravo glazba. Glazba u tom razdoblju postaje zaista sredstvo revolucije koja simbolizira snagu, razuzdanost i najvažnije slobodu. Hippy pokret je dao rock glazbi snažni zamah, sve veći broj poklonika, dvorane su postale pretijesne, tako da se rock polako, ali odlučno seli u velike prostore, „*open air*“ događaje, stadione koji su postali poprišta velikih rock festivala. Sveti trojst velikih glazbenih manifestacija započet je Montereyom (16-18. lipnja 1967.), nastavljen Woodstockom (15-17. kolovoza 1969.) te završen Wightom (26-30. kolovoza 1970.). Sva ta zbivanja na polju popularne glazbe imala su implikacije na ovim našim prostorima, koje bi danas nazvali regijom. Naime radi se o vremenskim periodima kada je naša republika bila u sastavu Jugoslavije, stoga nije moguće promatrati razvoj popularne glazbe SR Hrvatske van konteksta bivše države. Popularnu glazbu tog vremena nosio je glavni žanr – rock, stoga je glazba bila pokretač bunta i sinonim za rušenje barijera. Glazbenici iz svih republika bivše Jugoslavije povezali su se i postali jedinstvena scena, s jedinstvenim glazbenim tržištem. Okosnica priče naravno leži na asfaltu većih gradova, poput Zagreba, Beograda, Sarajeva, Ljubljane, Rijeke...

Trend masovnosti rock n roll scene na globalnoj razini preslikao se na jugoslavensku scenu. Na samom početku je bio kritiziran od vladajućih struktura zbog zapadnih utjecaja koji su se smatrali oportunistima u odnosu na politiku vladajuće komunističke partije, međutim to se vrlo brzo promijenilo. Strukture su shvatile kako takva glazba okuplja veliki broj mladih ljudi, te da taj trend treba iskoristiti kako bi se kroz glazbu propagirala socijalistička ideja. Tako je rock glazba postala dio popularne kulture, postala je „*podobna*“ na ovim prostorima. Mladim ljudima svidio se taj osjećaj važnosti i slobode, muškarci su pustili kosu, žene su skratile suknje i Jugoslavija je širom otvorila vrata zapadu.

Veliku popularnost ostvaruju sastavi: Time, Parni valjak, Indexi, YU grupa, Atomska skloništa, Leb i sol, Teška industrija, Smak, a posebno Bijelo dugme za koje će mnogi reći kako pravo doba rocka započinje upravo s njima. Tajna njihova uspjeha je spoj rock riffova s folklornim motivima, Dražen Vrdoljak takvom mixu nadjenao je ime „*pastirski rock*“. Sastav krajem 1977. godine održava spektakularni koncert kod beogradske „*Hajdučke česme*“ koji

posjećuje približno 100 000 ljudi, što ga čini najvećim domaćim rock koncertom, a bendu doprinosi kulturni status. Bijelo dugme bilo je zaista reprezentativni sastav, tepalo im se kako su oni zapravo jugoslavenski Led Zeppelin. Takva kvalifikacija nimalo nije neosnovana tvrdnja, obzirom na to da je Goran Bregović, alfa i omega – spiritus movens benda, mjesec provodio po londonskim klubovima i glazbenim studijima kako bi iz prve ruke učio, upijao potom nova saznanja implementirao u snimke Bijelog dugmeta, što se u konačnici dobro čulo na finalnom proizvodu. Utjecaj svjetskog i europskog trenda najbolje opisuje rečenica koju je izgovorio za jedan domaći časopis kada ga je novinar upitao smetaju li mu opaske pojedinih glazbenih kritičara kako njihov autorski rad jako podsjeća na uratke bendova poput The Who, Led Zeppelin, Rolling Stones i drugih, indirektno ga prozivajući za plagijatorstvo na što je Bregović odgovorio kratko i jasno :“Bolje da sliča na nešto nego na ništa“.

Sredinom dekade, ugostili smo mnoge strane pop i rock zvijezde, najznačajniji koncerti bili su Deep Purple u Zagrebu i Beogradu te 1976. najvažniji glazbeni spektakl tog vremena, zagrebački koncert Rolling Stonesa i nastup legendarnog člana rasformiranih Beatlesa, Paula McCartneya, kojeg ne treba posebno predstavljati, usudio bih se reći jednog od najznačajnijih glazbenika u povijesti popularne glazbe.

Kraj sedamdesetih obilježava začetak punka, novog rock žanra koji nastaje kao odgovor na tadašnju rock glazbu koja je dobila masovnost, a posljedica te masovnosti je „razvodnjavanje“, udaljavanje od prvobitnih rock ideja, a to su dostupnost, jednostavnost i prije svega buntovništvo. Tehničku savršenost sviračkih izvedbi zamijenio je stav i sirovi izraz bunta. Posebno je veselila činjenica da za osnivanje punk benda nije trebalo predznanje, samo volja i ogromna količina neobuzdane energije koja je generirala potrebnu dozu hrabrosti da se popneš na binu. Pioniri punka u Americi bili su The Ramones, a u Britaniji The Sex Pistols. (Škarica, 2019)

5.4 RAZDOBLJE 1980-ih

„Buntovno, originalno i glasno...“

Osamdesete su započele promjenama u bivšoj državi, umro je Josip Broz Tito, država je 1982. službeno bankrotirala, vozilo se na parne i neparne datume, nastupila je nestašica električne energije i benzina, kućne potrepštine su se kupovale doslovno na komad i bilo je jasno da je to kraj jedne ere, a budućnost zajedničke države bila je upitna. Iste godine u prosincu svijet je šokirala velika tragedija, ubijen Beatle John Lennon, uz McCartneya pokretač legendarnih The Beatles, a u svibnju umire nakon kratke i teške bolesti kralj reggaea prvi rastaman svijeta Bob Marley, sve to kao da je guralo popularnu glazbu prema dolje, ali na sreću u Hrvatskoj i diljem bivše države desio se možda i najsvjetliji period rock glazbe ikada, naime na prelasku iz prošlog desetljeća u novo dogodio se novi glazbeni žanr, (eng – new wawe) novi val, ili post punk era.

Pod utjecajem londonskih događanja, u Jugoslaviji se počinju osnivati punk bendovi, a prvi takav bili su ljubljanski Pankrti. Nedugo nakon njih formira se i riječka punk scena predvođena grupom Paraf i Termiti te zagrebačka predvođena Prljavim kazalištem, Azrom, Haustorom i drugima. Zajedničko obilježje svih navedenih bendova bilo je mladenačko, punk buntovništvo. U svojim pjesmama s angažiranim tekstovima, prvi put, na direktan i ironičan način, progovaraju o socijalnim problemima društva u kojem žive, ali i funkcioniranju države i politike, što je bio svojevrsni presedan. No, država je shvatila da pankerske pjesme daju tek benignu kritiku koja ne može prouzročiti nikakve ozbiljnije posljedice. Stoga punk bendovi, osim povremenih cenzorskih intervencija glazbenih urednika, nisu nailazili na gotovo nikakve veće probleme. Početkom 1980. godine zagrebačku punk scenu polako zamjenjuje ona novovalna kojoj se nekoliko mjeseci poslije priključuje i beogradska *novotalasna* scena na čelu s EKV, Šarlo Akrobata, Pekinška patka, Električni orgazam, Idoli i drugi. Dolaskom Novog vala/talasa angažiranost i društvena kritika polako slabe (najprovokativnije tekstove novovalnog razdoblja imala je Azra, odnosno Branimir Štulić), a ostali novovalni bendovi svoj izričaj sve više usmjeravaju prema mirnijim vodama rock glazbe.

Novi val pružio je mogućnost da mladi ljudi, bez odlaska u London, napokon mogu slušati kvalitetnu rock glazbu kroz domaće bendove, da kupuju njihove ploče i odlaze na njihove koncerte, da scena cijele bivše države postaje integrirana, „dišu kao jedno“. Tako nešto do tada nije bilo moguće, stoga se upravo u tome može pronaći objašnjenje zašto se o Novom valu u medijima konstantno piše, snimaju se brojni filmovi i serije, te zašto se njegovo prezentiranje često prikazuje s određenom dozom romantičnosti, nostalgije i to s potpunim pravom, jer Novi val je razdoblje u kojem smo bili potpuno ravnopravni, kako bi se u današnjem slengu reklo „up to date“ sa svjetskom i europskom scenom. (Škarica, 2019)

5.5 RAZDOBLJE 1990-ih, TRANZICIJA U 2000-te

Kako su osamdesete odmicala, bilo je sve razvidnije kako Jugoslaviji polako, ali sigurno ističe rok trajanja, tu je bio kraj i našoj priči o ujedinjenoj glazbenoj generaciji koja se kako smo rekli i dan danas romantizira. Svi dobro znamo kako je to završilo, a nitko nije vjerovao da će se sve tako odvijati kada je počelo. Jugoslavija se raspala u krvi, Hrvatska je napadnuta i na početku desetljeća uvučeni smo rat. Za očekivati je bilo da glazba i glazbena industrija hibernira, no dogodio se obrat, u tom tužnom i sivom razdoblju, opet je proradio bunt i glazbenici se integriraju bez obzira na žanr, nastaje Hrvatski Band Aid koji snima domoljubnu pjesmu „Moja domovina“, mnogi bendovi i solo izvođači snimaju „The Best of Rock za Hrvatsku“ neki od njih su Psihomodo pop, Parni valjak Aerodrom, Boa, Daleka obala, Josipa Lisac, Dino Dvornik... Eter zauzimaju samo domoljubne pjesme, tih godinu ili dvije rijetko se snima nešto drugo jer za drugo, razumljivo u tom trenutku nema interesa. Glazba zrcali vrijeme, prati političke promjene, stihovi pjesama prate novu ideologiju koja ne korespondira s dijelom građana, no s napadom na Hrvatsku domoljubna glazba postaje integrativni nacionalni komunikacijski kanal od kojega gotovo više nitko od autora ne bježi.

Kraj ratnog vihora još nije ni blizu, ali se na domaćoj glazbenoj sceni stvari normaliziraju, Hladno pivo izdaje album prvijenac “Džinovski”, riječki Let 3 snimaju album “Peace”, a Laufer snima “The Best Off”, vinkovačke Majke snimaju “Razum i bezumlje” pojavljuju se bendovi poput Pips, Chips & Videoclips, Vještica i mnogih drugih, svi su koncertno aktivni reklo bi se, bez obzira na prilike scena raste i buja. (Škarica, 2019)

Ključnu ulogu u razvoju tadašnje popularne glazbe igra HRT koja svoj Drugi program prepušta glazbenoj produkciji koji isprva homogenizira društvo domoljubnim pjesmama međutim taj medijski prostor u nadolazećem razdoblju ostaje otvoren za domaću popularnu glazbu što joj daje dodatni vjetar u leđa. Ideja je bila da se tek stvorena država mora nametnuti vlastitom pop kulturom koja je imala snažno uporište među mlađim generacijama. Druga polovica 1990-ih na hrvatskoj televiziji bila je bogata profiliranim žanrovskim emisijama poput “Izvan struje” za alter-rock scenu, “Metal Manija” koja je obrađivala Heavy metal, “Crno – bijelo u boji” i “Ružičasti Cadillac” koje su nudile zanimljivosti iz povijesti Rock velikana poput Beatlesa, Stonesa i drugih, “Top DJ Mag” koji je pokrivao tada rastuću scenu elektronike i hip-hopa, dok je američki country bio zastupljen kroz emisiju “Električni cowboy”. Šlag na torti bila je fantastična emisija “Hit depo” koja je publiku educirala prezentacijom i komparacijom domaće i strane glazbu kroz dvije usporedne top liste koje su kreirane od strane urednika uz mogućnost glasanja za favorite. S druge strane estrada, odnosno zabavni žanr popularne glazbe bio je zastupljen u visoko budžetnoj emisiji “Sedma noć”. U to vrijeme nastao je do danas održavani Porin, koji je na samim počecima zamišljen kao diskografska glazbena nagrada.¹⁵

¹⁵ Z. Stajčić, Hrvatska glazba i regija 2. dio. Preuzeto s <https://ravnododna.com/hrvatska-glazba-i-regija-2-dio-kako-je-bilo-u-ratu-i-poracu-devedesetih/> (05.11.2022.)

Obzirom da govorimo o jednom za Hrvatsku teškom periodu tranzicije i formativnom razdoblju njenih institucija pa tako i popularne glazbe, situacija je bila više nego povoljna. Međutim potpuno izvan svih očekivanja u drugoj polovici 1990-ih dolazi do postupne erozije i splašnjavanja prvotnog uzleta na državotvornim krilima, Hrvatska ulazi u razdoblje potpunog političkog, ekonomskog i socio-kulturnog beznađa. Prema Stajčiću nakon čistki uredništva informativnih programa, na red dolaze politički instruirane smjene radijskih glazbenih urednika. Nove garniture bliske vladajućim strukturama obračunavale su se s ostacima bilo kakve popularne kulture ukorijenjene u bivši socijalistički sistem, pa su radijski eter privatizirali s novim estradnim žanrom koji je nazvan cro-dance. (miks dance glazbe s melodijskim linijama domaće zabavne glazbe). Promjenom tržišnih struktura dolazi do kraja vladavine velike izdavačke kuće Croatia records (ex Jugoton), koja svoj diskografski udio mora dijeliti s novoosnovanim malim diskografskim kućama (Dallas Records, Menart Records, Jabukaton, Dancing Bear i dr.) koje su u suradnji s glazbenicima ipak uspjeli dogovoriti uvođenje žanrovske kvote u radijske programe s naglaskom na rock izvođače koji su bili zadnje utočište pluralizma u domaćem eteru. Prelaskom u novi milenij hrvatska popularna glazba nije doživjela novi procvat, iako je cijeli svijet ulazio u jednu novu fazu koja je na početku obećavala.¹⁶

Krajem 1990-ih, a posebno početkom 2000-ih u cjelokupnom javnom mnijenju, uključujući i akademsku zajednicu počelo se diskutirati i istraživati fenomen globalizacije koja postaje tema brojnih knjiga, stručnih članaka i znanstvenih analiza. Zainteresiranost lokalne zajednice nije čudna obzirom da je globalizacija opsežan i nezaobilazan proces koji utječe na gotovo sve aspekte života. Globalizacija ima reperkusije na ekonomiju, protok ideja i kapitala, ekologiju, kulturu, mijenja i oblikuje naš pogled na svijet. Snažnim razvojem informacijskih i telekomunikacijskih tehnologija ona na svakodnevnoj bazi sustavno utječe na ukuse i preferencije, od glazbe filmova i knjiga, pa sve do hrane i odjeće.¹⁷

Nastupile su godine snažnog razvoja interneta, brza razmjena ideja i informacija ponudila je domaćim glazbenicima i publici nove sadržaje. Za očekivati je bilo kako će ta nagla difuzija kulture udahnuti život posrnuloj domaćoj popularnoj kulturi, kako ćemo nečim „tuđim“ oplemeniti nešto „naše“. Sredinom 2000-ih svjetskom internetskom mrežom zavladao je nova platforma pod nazivom You Tube koja u naše domove donosi koncerte, glazbene spotove, mnoštvo tutoriala i glazbenih radionica, dakle nepregledno puno sadržaja, međutim u tom moru izbora nova popularna glazba jednolična je i monotona, produkcijski ujednačena do te mjere da imaš osjećaj da se vrti jedna te ista pjesma. U isto vrijeme naša državna televizija za razliku od desetljeća prije nema pravih glazbenih emisija, a radio postaje postaju franšize, potpuno žanrovski pročišćene od svega što nije neki lakoglazbeni sadržaj. Radijski glazbeni

¹⁶ Z. Stajčić, Hrvatska glazba i regija 2. dio. Preuzeto s <https://ravnododna.com/hrvatska-glazba-i-regija-2-dio-kako-je-bilo-u-ratu-i-poracu-devedesetih/> (05.11.2022.)

¹⁷ Lončar, J. Geografske osnove globalizacije. Preuzeto s

https://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Skripta_Globalizacija_Loncar.pdf (26.10.2022.)

urednici odlaze u ropotarnicu povijest, te su zamijenjeni kompjuterskim algoritmima. Na taj način vodeći mediji ne educiraju, niti se brinu o kulturnom kapitalu i nasljeđu što bi trebalo biti dio strategije i kulturne politike svake nacije.¹⁸

Drugim riječima potpuna globalizacija svega, pa i glazbe. Više nije lako razlučiti tko na koga utječe, tko su uzori, kakvi su stilovi i žanrovi. Sve je dostupno, primjerice danas glazbeni producenti, putem digitalne opreme mogu isproducirati zvuk kakav god zamisle, mogu oponašati stilove. Iz današnje perspektive pop i rock glazba se potpuno razilaze, rock se vraća korijenima, teži analognom zvuku, zadržava karakter, dok se pop glazba provlači kroz posebne produkcijske filtere kako bi istovjetno zvučala. Manjkavost dobre popularne glazbe mnogih žanrova objašnjava pomamu za “cover” bendovima, tako da možemo reći kako u današnjoj popularnoj kulturi Hrvatske vlada stanje nostalgije.

¹⁸ Z. Stajčić, Hrvatska glazba i regija 2. dio. Preuzeto s <https://ravnododna.com/hrvatska-glazba-i-regija-2-dio-kako-je-bilo-u-ratu-i-poracu-devedesetih/> (05.11.2022.)

6. VALORIZACIJA HRVATSKE POPULARNE GLAZBE UNUTAR SVJETSKE POVIJESTI GLAZBE

6.1 IVO ROBIĆ

Međunarodni značaj hrvatske popularne glazbe na skromnom je nivou, a razloge da je tome tako nije potrebno posebno objašnjavati. Činjenica da većina izvođača pjeva na hrvatskom jeziku univerzalna je potvrda glavne limitiranosti domaćih produkcija. Rijetka je pojava da nekog domaćeg izvođača prepozna inozemni izdavač koji producira izdanje na nekom od svjetskih jezika, ali ipak postoje primjeri autora i izvođača koji su vrlo uspješno nadišli ne samo regionalne nego i svjetske granice. Naglašavam da ne promatram iz perspektive umjetničkog vrednovanja koje je apstraktno, već o industrijsko - komercijalnom aspektu glazbe, odnosno pojavi glazbenih brojeva u inozemnom eteru i na svjetskim top listama.

Daleko najuspješniji domaći izvođač na inozemnom planu datira u prošlo stoljeće. Riječ je o neponovljivom Ivi Robiću koji je prvu ploču snimio 1949. godine („Ti ni ne slutiš“/“Kad zvjezdice“) te bio pionir popularne i zabavne glazbe u Hrvatskoj. 1953. godine održava se prvi Zagrebfest na kojem Robić pobjeđuje s pjesmom „Ta tvoja ruka mala“ koja postaje veliki hit, a tri godine kasnije odnosi prvu nagradu Opatijskog festivala izvedbom skladbe „Mala djevojčica“, legendarni duet sa Zdenkom Vučković koja tad ima 16 godina. (Pasarić, Radaković, 1994)

Opatija će se pokazati kao sudbonosno mjesto za Robića, budući da je tih 50-ih počeo redovito nastupati na terasi hotela Kvarner gdje će njegove osebujne interpretacije skladbi poput „La paloma“, „Mona Lisa“, „Blue tango“, „S pjesmom u srcu“ iz kultnog filma „Mladić s trubom“, „La vie en rose“ pod nazivom „Cherie“, „Domino“ i mnoge druge, zamijetiti vlasnik noćnog kluba iz Bavarske, koji ga poziva da nastupa u Njemačkoj. Taj poziv bio je samo dokaz kako se u hrvatskoj zahvaljujući Ivi Robiću i izdavačkoj kući Jugoton sluša glazba koju sluša cijeli svijet. U prilog činjenici da su Robićeve izvedbe bile uz bok svjetske diskografije, ide izdavanje Robićeve verzije „Shake, Rattle And Roll“ američkog glazbenika Billija Haleya 1956. godine, što nije niti godinu dana od objave Chuck Berryjeve „Maybellene“ i prve eksplozije rock and rolla. (Škarica, 2017)

Ivo Robić je bio stilski raznovrstan i bez obzira što je osobno najviše volio jazz izričaj, svjesno je koketirao s komercijalnim formama popularne glazbe. Takvo šaranje stilom diktirano je iz New Yorka, točnije iz Tin Pan Alleye, brodwayske ulice 128., gdje su autori poput Georgea Gershwin, Colea Porter, Richarda Rodgersa i Lorenza Harta stvarali trendove upravo raznolikošću hibridnih pseudoformi (pseudojazz, pseudofolk, pseudocountry, pseudoopera) u kombinaciji s talijanskim, francuskim i britanskim glazbenim pop izričajem. „Tin Pan Alley“ postaje sinonim za produkciju i eksploataciju popularne glazbe 50-ih godina. To razdoblje zapamćeno je kao prelazak iz „Big Band ere“ koja je obilježila 30-te i 40-te na rock`n`roll grupe na početku 60-ih. Robićev bariton, „belcante izričaj“, pjevačko poliglotstvo te besprijeborna i jedinstvena dikcija bili su magnet za široku

publiku bez obzira na kojem jeziku je pjevao. Prvi Robićev doticaj s inozemnom produkcijom bila je ostvarena suradnja s velikom izdavačkom kućom Supraphon iz Praga. Pod njihovom etiketom, a uz pratnju u ondašnjoj Europi priznatog orkestra pod ravnanjem dirigenta Karela Vlaha, snimio je mnoštvo singlica, prepjeva popularnih hitova toga vremena. Takav talent i karizma nisu mogli proći nezamijećeno u europskim diskografskim krugovima, stoga Robić 1959. godine dobiva poziv od njemačke izdavačke kuće Polydor te s njima potpisuje ugovor okrunjen s 14 LP izdanja. Na samom početku suradnje s hamburškim Polydorom Robić uz pratnju orkestra Bearta Kaempfertra snima skladbu „Morgen“ s kojom postaje dijelom svjetske glazbene elite. „Morgen“ je uvrštena na Billboardovu top listu na kojoj se zadržava 11 tjedana, a ujedno je prva pojava neke pjesme na njemačkom jeziku koja je uvrštena na američku top listu u povijesti. Pjesma se pojavila i na britanskoj top ljestvici, donijela Robiću zlatnu ploču izdavačke kuće Polydor, te nagradu najpopularnije europske radio stanice Radio Luksemburg. Suradnja na relaciji Robić – Kaempfert iznjedrila je niz uspješnica koje su se pojavljivale na svjetskim top listama, među ostalim i njemačku verziju skladbe „Stranci u noći“ – „Fremde in der Nacht“.(Škarica, 2017)

Prema tvrdnjama novinara i glazbenog kritičara Bojana Muščeta u Maloj enciklopediji hrvatske pop i rock glazbe, Robić je koautor gore spomenute skladbe koju je kasnije na engleskom jeziku snimio jedan od najpoznatijih pjevača u povijesti popularne glazbe, veliki Frank Sinatra. (Pasarić, Radaković, 1994)

Robić u jednom razgovoru sa Stjepanom Mihaljinecom u emisiji „Sve je bilo muzika“ 1982. godine i sam potvrđuje koautorstvo spomenutog hita.¹⁹

Jedno je sigurno, niti jedan Hrvat prije ni poslije nije ostavio takav značajan trag na svjetskoj glazbenoj sceni. Možda je taj značaj puno veći nego što izgleda iz današnje perspektive..., možda je onaj sudbonosni nastup na terasi hotela Kvarner bio presudan za još jedan sastav, ikone popularne glazbe i popularne kulture 20. stoljeća..., pogađate, radi se o Beatlesima.

Naime ova tvrdnja pripada legendi, ali prema navodima Bojana Muščeta (1994), ova legenda je ispričana riječima Ive Robića: “Jednom zgodom, s mojim producentom, sad već pokojnim Bertom Kampfertom šetao sam Raperbahnom, u Hamburgu gdje se odvija noćni život. Te večeri nastupio je jedan veliki big band iz Zagreba koji je u velikom noćnom lokaluu dobio angažman, i mi smo njih išli posjetiti. Kada smo krenuli kući, ja sam iz nekakvog kluba čuo nešto posebno: jedan novi zvuk! Nagovorio sam Kampfertra da svratimo – rekao sam mu da nije bilo tako kasno – i tamo smo vidjeli Beatlese s Tonyem Sheridanom. Uvjerio sam Berta da ih vrijedi snimiti i tako je nastala njihova prva singl ploča, na kojoj se našla pjesma My Bonnie.-., (Pasarić, Radaković, 1994)

Tako je nastala legenda o tome kako je Ivo Robić zapravo otkrio četvorku iz Liverpola. Zanimljivo je da su Beatlesi stvarno izdali prvu ploču s Tonyem Sheridanom za izdavačku kuću Polydron, a da je producent bio baš Bert Kampfert - dugogodišnji Robićev suradnik. (Škarica, 2019)

¹⁹ Sve je bilo muzika, Preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=iUdPra9NGwo> (25.10.2022.)

Bez obzira da li ove tvrdnje uzimamo s rezervom, sa sigurnošću možemo zaključiti kako smo u tim vremenima imali uistinu međunarodnu glazbenu zvijezdu koja je hrvatsku popularnu glazbu pozicionirala rame uz rame sa svjetskom, te s pravom možemo reći da je Ivo Robić „svjetski, a naš“!

6.2 BAMBI MOLESTERS

Bend osnovan u Sisku 1995. godine, sviraju „surf rock“, podžanr rocka nastalog u SAD-u 1960-ih godina. Od 1997. do 2010. godine izdali su 5 studijskih albuma te slove za ponajbolji svjetski instrumentalistički rock band. Album prvijenac „Dumb Loud Hallow Twang“ objavio je njemački indie-rock izdavač „Kamikaze“ kojeg je producirao kalifornijski surf-rock DJ Phil Dirt. Snimljeni materijal na svoje „playliste“ uvršćuje BBC i nekoliko američkih radio postaja. Bambi Molestersi tijekom 1999. godine objavljuju album „Intensity“, iste godine sviraju zajednički koncert s grupom R.E.M. koji su oduševljeni nastupom hrvatskog benda do te mjere da sljedeći albumu uključuje gostovanje niza poznatih glazbenika. Na albumu pod nazivom „Sonic Bullets – 13 From The Hip“ uz frontmena američke grupe Walkabouts Chrisa Eckmana, kantautora Terryja Lee Halea gostuje i R.E.M. – ov Peter Buck, jedan od najsuspektijih svjetskih rock gitarista te njihov pridruženi član Scott McCaughey. Nakon spomenute suradnje bend svira diljem Europe, a R.E.M. ih poziva da im gostuju na open-air koncertima u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. O njihovom kultnom albumu „Sonic Bullets“ pišu najugledniji britanski rock magazini Mojo i Uncut dok njemački Rolling Stone časopis uvrštava album na njihovu ljetnu kompilaciju. Potvrda međunarodnog značaja hrvatskog benda najbolje dolazi kroz pojavljivanje njihovih instrumentala u mnogim filmovima od Europe do sjeverne i južne Amerike, a uvrštavanje skladbe „Chaotica“ u 12. epizodu posljednje sezone američke serije Breaking Bad opravdava Dragaševu usporedbu s Morriconeom i epitet najboljeg hrvatskog rock benda.²⁰

6.3 TWO CELLOS

2Cellos je glazbeni duo koji se sastaje 2011. godine, a čine ga Stjepan Hauser i Luka Šulić, dvoje nagrađivanih violončelista za izvedbe klasične glazbe na raznim natjecanjima. Nastaju kao produkt želje da naprave nešto van svoje komfor zone, da svoju sviračku vještinu prezentiraju na novi i originalan način. Njihov prvi kontakt s popularnom glazbom bila je instrumentalna obrada pjesme Michalea Jacksona „Smooth Criminal“ u siječnju 2011. godine, koja je u prva dva tjedna imala 3 milijuna pregleda. Zahvaljujući takvom uspjehu uslijedili su pozivi prestižnih televizijskih kuća za gostovanja u programima i glazbenim emisijama te uz pomoć producenta Mire Vidovića potpisuju ugovor sa najvećom svjetskom izdavačkom kućom Sony Music Entertainment za koju izdaju 6 studijskih albuma sa

²⁰ Aleksandar Dragaš. Preuzeto s Aleksandar Dragaš <https://www.jutarnji.hr/vijesti/the-bambi-molesters-oni-su-najbolji-hrvatski-bend-2221978> (28.10.2022.)

„*crossover*“ obradama Guns N`Rosesa, U2a, Stinga, Nirvane, Coldplaya i drugih. Već u lipnju 2011. godine Elton John ih poziva na svjetsku turneju kao predgrupu te o njima govori kako takav osjećaj i uzbuđenje nije osjetio još od kad je prvi put slušao Jimmy Hendrixa. (Jurkas, 2013)

Neosporan je veliki međunarodni značaj dvojice hrvatskih glazbenika koji su instrumentalne obrade pop i rock skladbi izvodili na svim kontinentima u sklopu velikih svjetskih turneja, a u povijesti su ostali zabilježeni kao jedni od prvih izvođača koji su globalni uspjeh postigli zahvaljujući internetskoj viralnosti na YouTube platformi.

6.4 MAXIM MRVICA

Hrvatski pijanist, diplomirao 1998. godine na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, u klasi prof. Vladimira Krpana, a jednogodišnje studije usavršavanja upisuje na Konzervatoriju Franz List u Budimpešti te Konzervatoriju Aleksandar Skrjabin u Parizu. Nagrađivan je na domaćim i inozemnim pijanističkim natjecanjima, te diskografskim priznanjima. 2001. godine na preporuku Tončija Huljića upoznaje producenta Mel Busha koji je polučio veliki međunarodni uspjeh s violinističkim kvartetom „Bond“, a upravo je tražio pijanistu koji bi radio klavirski *crossover* album za izdavačku kuću EMI Classics (kasnije preuzeta od strane Universal). Plod te suradnje Maximov je najuspješniji album za koji 2004. godine dobiva zlatnu ploču u Maleziji, Kini i Indoneziji te platinastu ploču u Tajvanu i Singapuru, a u Hong Kongu album se zadržava 12 tjedana na prvom mjestu HMV International Pop Chart-a te osvaja dvostruki platinium. Do kraja 2018. godine izdaje 12 studijskih albuma te nastupa po cijeloj Europi i Aziji.²¹

Maxim Mrvica 2019. godine odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za poseban glazbeni doprinos i promociju hrvatske glazbe.²²

²¹ Ivančić Žic Loris, *Crossover glazba*. Preuzeto s <urn:nbn:hr:116:891251> (29.10.2022.)

²² Narodne novine, Odluka o dodjeli odlikovanja. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_06_62_1193.html (29.10.2022.)

7. ZAKLJUČAK

Prema viđenju teoretičara popularna kultura nikad ne bi uspjela postati temelj suvremene kulture da nije bilo glazbe kao jednoga od njezinih osnovnih izričaja. Trendovi u glazbi postali su sinonimi za razdoblja popularne kulture.

Odlika popularne glazbe je otvorenost, sklonost promjenama u odnosu na prostor gdje nastaje i vrijeme stvaranja. Slijedom toga Hrvatska popularna glazba dobar je primjer te fluidnosti. Podložna je pretežno anglosaksonskim utjecajima koji su je u različitim vremenskim okvirima mijenjali odnosno prilagođavali globalnim trendovima. Trendovi su obilježili generacije, tako da svaki naraštaj ima svoj „soundtrack“ života, međutim nisu sve generacije imale istu mogućnost izbora. Utjecaje dijelimo prema vremenu nastanka, prije i poslije nove ere, a novu eru označava vrijeme poslije tehnološkog dostignuća brze internetske mreže.

Najpoznatiji primjeri domaćih izvođača popularne glazbe s velikim međunarodnim uspjehom izuzevši Ivu Robića koji je pjevao na nekoliko svjetskih jezika imaju jednu zajedničku poveznicu, a to je da izvode glazbu bez upotrebe vokala. Naime Bambi Molesters, 2Cellos i Maxim Mrvica kao najpoznatiji hrvatski izvođači svjetske popularnosti sviraju bez vokalnog izričaja što potvrđuje da su jezici malih nacija glavna barijera uspjeha na međunarodnoj sceni.

Ukupno gledano, pop glazba spada u najutjecajnije i najraširenije glazbe u svijetu. Dok se glazbenici drugih smjerova popularne glazbe suočavaju s ispadanjem iz tržišnog ringa zbog smanjenja publike, pop glazba raste sve više i više. Također, u počecima je pop glazba doživljena kao glazba za mlade, ali suvremeni pop je gotovo jednako privlačan i ostalim generacijama.

8. IZJAVA

Izjava o autorstvu završnog rada i akademskoj čestitosti

Ime i prezime studenta: Andrija Lazo

Matični broj studenta: 0033068206

Naslov rada: Hrvatska popularna glazba u međunarodnom kontekstu

Pod punom odgovornošću potvrđujem da je ovo moj autorski rad čiji niti jedan dio nije nastao kopiranjem ili plagiranjem tuđeg sadržaja. Prilikom izrade rada koristio sam tuđe materijale navedene u popisu literature, ali nisam kopirao niti jedan njihov dio, osim citata za koje sam naveo autora i izvor te ih jasno označio znakovima navodnika. U slučaju da se u bilo kojem trenutku dokaže suprotno, spreman sam snositi sve posljedice uključivo i poništenje javne isprave stečene dijelom i na temelju ovoga rada.

Potvrđujem da je elektronička verzija rada identična onoj tiskanoj te da je to verzija rada koju je odobrio mentor.

Datum

Potpis studenta

9. POPIS LITERATURE

9.1 KNJIGE I ČLANCI

Čolić, S. (2006) *Kultura i povijest*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Frith, S. (1987) *Sociologija roka*. Beograd: IIC i CIDID.

Gall, Z. (2001) *Pojmovnik popularne glazbe*. Zagreb: Šareni dućan.

Hauser, A. (1986) *Sociologija umjetnosti*. Zagreb: IRO „Školska knjiga“.

Jurkas, A (2013) *Veliki prasak: 2Cellos: službena biografija*. Zagreb: Menart.

Juvančić, H. (1997) *Rock, MTV i američki kulturni imperijalizam*. Zagreb: MEANDAR AGM.

Krnić, R. (2006) O kulturnoj kritici popularne glazbe. *Časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 15 No. 6(86), 1127-1149

Pasarić, K. i Radaković, S. (1994) *Mala enciklopedija hrvatske pop i rock glazbe*. Rijeka: Nema problema, nakladnička djelatnost.

Škarica, S. (2005) *Kad je rock bio mlad*. Zagreb: Biblioteka, posebna izdanja.

Škarica, S. (2017) *Tvornica glazbe, Priče iz Dubrave, knjiga prva*. Zagreb: Croatia Records d.d.

Škarica, S. (2019) *Tvornica glazbe, Priče iz Dubrave, knjiga druga*. Zagreb: Croatia Records d.d.

9.2 INTERNETSKI IZVORI

Blues. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 25. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8222>

The Bambi Molesters: Oni su najbolji hrvatski bend, jutarnji.hr, preuzeto s <https://www.jutarnji.hr/vijesti/the-bambi-molesters-oni-su-najbolji-hrvatski-bend-2221978> (28.10.2022.)

College of contemporary music. Preuzeto s <https://www.mi.edu/in-the-know/social-medias-critical-role-music-industry/> (23.10.2022.)

What is pop music, englishclub.com, preuzeto s <https://www.englishclub.com/vocabulary/music-pop.htm> (28.10.2022.)

Report: YouTube is the most popular site for on – demand music streaming, forbes.com, preuzeto s <https://www.forbes.com/sites/hughmcintyre/2017/09/27/the-numbers-prove-it-the-world-is-listening-to-the-music-it-loves-on-youtube/?sh=7ee3ec7c1614> (23.10.2022.)

Glazba. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22246>

MTV launches, history.com, preuzeto s <https://www.history.com/this-day-in-history/mtv-launches> (25.10.2022.)

Crossover glazba, drma.muza.unizg.hr, preuzeto s <urn:nbn:hr:116:891251> (29.10.2022.)

Kultura. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34552>

Where high and low culture meet, Los Angeles Times, preuzeto s <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-apr-15-ca-51097-story.html> (28.10.2022.)

MTV Rocket Lounch. Preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=5t-vbvfGxcE> (05.11.2022.)

Odluka o dodjeli odlikovanja, Narodne novine, preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_06_62_1193.html (29.10.2022.)

Artist power index, pollstar.com, preuzeto s <https://www.pollstar.com/charts> (29.10.2022.)

Popularna glazba. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49510>

Rock-glazba. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 10. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53123>

Ivo Robić confirms authorship of Strangers in the night, YouTube, preuzeto s <https://www.youtube.com/watch?v=iUdPra9NGwo> (25.10.2022.)

What is culture, University of Minesota, preuzeto s <https://carla.umn.edu/culture/definitions.html> (22.10.2022.)

Can science predict a hit song, University of Bristol, preuzeto s <http://www.bristol.ac.uk/news/2011/8116.html> (01.11.2022.)

YouTube for business statistics, blog.hootsuite.com, preuzeto s https://blog.hootsuite.com/youtube-stats-marketers/#YouTube_for_business_statistics (25.10.2022.)

Z. Stajčić, Hrvatska glazba i regija 2. dio, ravnododna.com, preuzeto s <https://ravnododna.com/hrvatska-glazba-i-regija-2-dio-kako-je-bilo-u-ratu-i-poracu-devedesetih/> (05.11.2022.)

Lončar, J. Geografske osnove globalizacije, pmf.unizg.hr, preuzeto s https://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Skripta_Globalizacija_Loncar.pdf (26.10.2022.)

10. ŽIVOTOPIS

 europass

Andrija Lazo Lazo

Datum rođenja: 17/07/1981 | **Državljanstvo:** hrvatsko | **Spol:** Muško | **Telefonski broj:**
(+385) 0993617275 (Mobilni telefon) | **E-adresa:** lazo.andrija@gmail.com | **Facebook:**
https://www.facebook.com/campaign/landing.php?campaign_id=17864235510&extra_1=s|c|612865126704|b|facebook|&placement=&creative=612865126704&keyword=facebook|&partner_id=googlesem&extra_2=campaignid%3D17864235510%26adgroupid%3D139656484979%26matchtype%3Db%26uZn5fP1jN98A9DMjGzikhdyb25y3B3Za61uFAeA2gaAj9KFALw_wcB

Whatsapp Messenger: WhatsApp - +385993617275 | **Adresa:** Kozjačka 16a, 16 a, 10090, Zagreb, Hrvatska (Kućna)

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

1995 – 1999 Dubrovnik, Hrvatska

HOTELJERSKO TURISTIČKI TEHNIČAR Turistička i ugostiteljska škola Dubronik

Adresa Župska 2, Dubrovnik, Hrvatska

2018 – TRENUTAČNO Zaprešić, Hrvatska

BACC. OEC. MENADŽMENT U KULTURI Veleučilište Baltazar Zaprešić

Adresa Vladimira Novaka 23, Zaprešić, Hrvatska

JEZIČNE VJEŠTINE

Materinski jezik/jezici: **HRVATSKI**

Drugi jezici:

	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna produkcija	Govorna interakcija	
ENGLESKI	C1	C1	C1	C1	B2
TALIJANSKI	B1	B1	B1	B1	B1

Razine: A1 i A2: temeljni korisnik; B1 i B2: samostalni korisnik; C1 i C2: iskusni korisnik

DIGITALNE VJEŠTINE

Internet | MS Office (Word Excel PowerPoint) | Komunikacijski programi (Skype Zoom TeamViewer) | Društvene mreže

DODATNE INFORMACIJE

MREŽE I ČLANSTVA

2009 – TRENUTAČNO Heinzelova ul. 62a, 10000, Zagreb
HDS Član strukovne udruge

2009 – TRENUTAČNO Ul. Ivana Broza 8, 10000, Zagreb
HUZIP Član strukovne udruge